

Ree, F. van, *Een halve eeuw in de Nederlandse psychiatrie. Don Quichot of klokkenluider? 1956-2006* (Amsterdam: Harcourt, 2007, 624 blz., €35,-, ISBN 978 90 265 1784 6).

De medische sub-discipline psychiatrie heeft een roerig verleden omdat zij nooit een leidinggevend principe, een paradigma zo men wil, heeft gekend waarin de meerderheid der beoefenaren zich kon vinden. Is het fundament van het vak van biologische dan wel van geesteswetenschappelijke aard? Moet de psychiater zich vooral richten op somatische therapieën of dient de psychotherapeutische begeleiding van de patiënten voorop te staan? Soms bereikt deze richtingenstrijd een zodanige omvang dat ook het bredere publiek erop geattendeerd wordt. Dit gebeurde bijvoorbeeld in de jaren 1970 toen de strijd rond de antipsychiatrie met opmerkelijke vinnigheid werd uitgevochten. Maar ook in ogenschijnlijk rustiger tijden speelt deze confrontatie tussen de biologische en de psychotherapeutische richting vaak als onderliggende factor mee in conflicten die weliswaar beperkter van omvang zijn, maar in wezen net zo fundamenteel.

De psychiater Frank van Ree is in de halve eeuw waarin hij praktiseerde betrokken geweest bij verschillende van zulke botsingen, maar was en bleef op de eerste plaats een man van de praktijk. Ook in zijn publicaties, die als rode draad dienen voor deze intellectuele autobiografie, ging het hem om de patiënt en wat die te winnen of verliezen had bij een ontwikkeling in deze of gene richting.

Dit egodocument, Van Ree's derde (!) autobiografie, is vooral als bron van belang omdat het zicht biedt op de mogelijkheden die een betrokken psychiater had binnen het – zich telkens weer wijzigende – raamwerk van de Nederlandse geestelijke gezondheidszorg. Van Ree heeft zich vanaf het moment waarop hij in 1956 in de psychiatrie werkzaam is geweest verzet tegen overbodige of zelfs onmenselijke dwangtoestanden die zeker in die tijd, toen er nog eigenlijk nauwelijks of geen psychofarmaca beschikbaar waren, in de inrichtingen gemeen goed waren. Hij heeft sindsdien een taaie strijd gevoerd voor de verbetering van de rechtspositie van patiënten. Het gebruik van de isolatie en de elektroshock als dwangmiddel onder het mom van therapie maakten hem woedend. Het verhullende taalgebruik van zijn collega's en andere bij de zorg betrokkenen om eigen onvermogen toe te dekken raakte hem diep. Hypes rond verslaving en pedofilie irriteerden hem omdat het daardoor moeilijker werd de juiste proporties te zien van een probleem waardoor de weg naar een effectieve therapie wordt bemoeilijkt.

Hij wilde ervaren wat het was om een psychiatrisch patiënt te zijn. In het kader van het onderzoek voor zijn proefschrift nam hij herhaaldelijk LSD of observeerde andere proefpersonen om te achterhalen wat een psychose nu eigenlijk was. Op een ander moment liet hij zichzelf dagenlang opsluiten in een vrijwel geheel verduisterde ruimte om te ervaren wat het effect was van isolatie.

Het betreft hier een egodocument dat heel bruikbaar is, maar niet makkelijk in het gebruik. Van Ree's publicatielijst biedt de chronologische structuur voor dit boek. Dat biedt een handvat, maar leidt hier en daar ook tot problemen bij de lezing. Aan bepaalde zaken heeft hij in zijn oeuvre verschillende keren aandacht besteed. De hoofdstukken waarin de betreffende publicaties worden beschreven willen dan nog wel eens doublures bevatten. Dat geldt bijvoorbeeld voor de hoofdstukken 13 en 25 over respectievelijk zijn *De man die een kind doodde* uit 1984 en *Pedofilie, een controversiële kwestie* uit 2001. De twee hoofdstukken bevatten nogal wat overlappingsen. Ook zijn de besprekingen van zijn boeken soms wel erg omvangrijk. Zo beslaat de weergave van een bundel die hij in 2003 heeft geredigeerd vijftig bladzijden. Een editor had hier de dosering kunnen matigen en daardoor een gevoel van dwangmatige herhaling bij de lezer kunnen voorkomen.

Aan de andere kant is Van Ree soms wat te karig. Zo is hij er trots op dat iemand hem het compliment heeft gegeven dat hij in de psychiatrie de fenomenologische benadering nieuw leven heeft ingeblazen. Hij legt echter niet uit wat die fenomenologie inhoudt. Als hij dat wel had gedaan had hij waarschijnlijk zijn positie heel precies kunnen aangeven. In Nederland is de fenomenologische psychiatrie vooral door de Utrechtse hoogleraar Rümke gepropageerd. Hij legde er de nadruk op dat de psychiater elke patiënt als een individu met een eigen verhaal moet benaderen. Ook hield hij zich zijn hele carrière bezig met de vraag of zijn vak nu op de eerste plaats een biologisch-medisch dan wel een geesteswetenschappelijk fundament had. Voor Van Ree geldt zonder twijfel dat hij eveneens altijd erg bezig is geweest met deze aspecten. Gedurende de afgelopen drie decennia hebben spraakmakende psychiaters veelal de nadruk gelegd op het biologische fundament van hun discipline. Bij Van Ree is een individuele aanpak van de patiënt via gesprekken minstens zo belangrijk als het geven van medicijnen volgens gestandaardiseerde normen. Zo laat hij zien dat de fenomenologie als onderstroom is blijven bestaan. Dat mag opmerkelijk worden genoemd.

Hans de Waardt, Vrije Universiteit Amsterdam

Dierikx, M.L.J., e.a. (eds), *Nederlandse ontwikkelingssamenwerking. Bronnenuitgave, III, 1967-1973, IV, 1973-1977* (Rijks Geschiedkundige publicatiën. Kleine serie 103, 104; Den Haag: Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, 2005, lxxix + 834, lxxviii + 957 blz., €61,50 (III), €63,50 (IV), ISBN 90 5216 144 5 (III), ISBN 90 5216 145 3 (IV)).

Leuker kunnen we het niet maken, wel makkelijker, moeten de samenstellers van deze twee omvangrijke bronnenuitgaven over de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking tussen 1967 en 1977 gedacht hebben. Ze hebben er werkelijk alles aan gedaan om de samen ruim 1600 pagina's tellende, vaak gortdroge documenten zo overzichtelijk en toegankelijk mogelijk te presenteren. Dierikx vat per deel in de inleiding de voornaamste internationale en landelijke trends van de periode helder en beknopt samen. De lijst afkortingen die in de stukken gebezigd worden, bedraagt respectievelijk 6 en 10 pagina's. Per deel is een glossarium van de belangrijkste begrippen opgenomen van respectievelijk 10 en 11 pagina's – geen overbodige luxe. Het namenregister telt in beide delen zo'n 30 pagina's – het zakenregister respectievelijk 30 en 34 pagina's. De belangrijkste ingangen van het zakenregister, zoals ministerie van Buitenlandse Zaken of Verenigde Naties, zijn onderverdeeld in tientallen subingangen. Een uitvoerig notenapparaat verwijst ondermeer naar corresponderende Kamerstukken en andere publicaties die relevant zijn voor een goed begrip van de beleidsstukken. Om een indruk van de beleidsuitvoering te geven – naast de honderden documenten over de beleidsvorming – is er per deel een beeldessay ingevoegd met tientallen, vaak bijzonder originele foto's. Resten de respectievelijk 763 en 879 pagina's bronnen, waar deze recensie natuurlijk over hoort te gaan.

Evenals het geval was in de twee voorafgaande delen hebben de samenstellers het net ruim uitgeworpen. Niet alleen het archief van het ministerie van Buitenlandse Zaken, maar ook de notulen van de ministerraad en de archieven van andere ministeries, vooral dat van Economische Zaken, zijn geraadpleegd. Dat heeft met de stormachtige groei die de ontwikkelingssamenwerking tussen 1967 en 1977 doormaakte onvermijdelijk tot gevolg dat door de bomen het bos soms moeilijk valt te ontwaren. Men moet echt hele pagina's doorspitten om bijvoorbeeld enkel het begrip *self reliance* op te sporen. Dat werd namelijk vanaf het aantreden van minister Pronk wel een verplicht nummer, met 76 vermeldingen in het desbetreffende zakenregister. Hier zullen vooral enkele thema's uitgelicht worden die duurzame invloed op de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking hebben gehad.

Het meest duurzame thema is de omvang van het budget voor ontwikkelingssamenwerking. Nog steeds behoort Nederland met een hulpuitgave van 0,8% van het Bruto Nationaal Product tot de weinige ontwikkelde landen die meer dan 0,7% van het BNP dan wel 1% van het nationaal inkomen aan ontwikkelingshulp uitgeven. Dat was de norm die de VN in 1960 voor het eerste ontwikkelingsdecennium formuleerde en in 1970 nog eens herformuleerde voor het tweede ontwikkelingsdecennium.